

Íslensk málnefnd

Ályktun um stöðu íslenskrar tungu 2021

30. september 2021

Íslensk málnefnd er skipuð af menntamálaráðherra samkvæmt lögum nr. 61/2011 um stöðu íslenskrar tungu og íslensks táknmáls. Í lögunum er kveðið á um að stjórnvöld skuli tryggja að unnt sé að nota íslensku á öllum sviðum íslensks þjóðlífs og enn fremur að ríki og sveitarfélög beri ábyrgð á að varðveita og efla íslenska tungu og skuli þau sjá til þess að hún sé notuð. Eitt af hlutverkum Íslenskrar málnefndar er að álykta árlega um stöðu tungunnar. Hér fer á eftir ályktun Íslenskrar málnefndar um stöðu íslenskrar tungu árið 2021.

Máluppeldi barna og skólakerfið

Leikskólastig

Á fyrsta skólastigi eru börn á máltökuskeiði. Nauðsynlegt er að þau fái fullnægjandi málörvun á þessu sérstaka næmiskeiði til þess að öðlast eðlilegan málþroska. Í ljósi þess þarf að leggja mun meiri áherslu á málörvun og málþroska í aðalnámskrá leikskóla en gert er í núgildandi aðalnámskrá. Íslenska þarf að vera í öndvegi í öllu starfi. Eins er brýnt að þar sé fjallað um börn sem eiga annað móðurmál en íslensku og að stutt sé samhliða við málþroska þeirra í móðurmáli sínu og íslensku enda er sú færni sem þau öðlast í gegnum móðurmál sitt grunnur að öllu öðru námi. Fjölbreyttur bakgrunnur leikskólabarna kallar á að móðurmálskennsla miðist ekki aðeins við börn sem hafa íslensku að móðurmáli.

Kennarar þurfa einnig að fá þjálfun í að kenna íslensku sem annað mál og vera vakandi fyrir breytilegum þörfum og málþroska barna.

Grunnskólastig

Málfærni barna í grunnskóla leggur grunn að síðara námi. Íslenska er ekki einvörðungu námsgrein heldur mikilvægasta verkfærið í náminu og færni í íslensku stuðlar að auknum lesskilningi. Mikilvægt er að börn á grunnskólaaldri mæti því viðhorfi að þau séu góð í íslensku til þess að þau velji síður ensku eða önnur mál fram yfir íslensku. Brýnt er að endurskoða umfjöllun um læsi í aðalnámskrá grunnskóla og skilgreina læsisstefnu á öllum námsstigum. Til þess að menntakerfið sé fært um að sinna þessu hlutverki þarf að gera stóráttak í menntun og endurmenntun kennara. Tryggja þarf að kennslustundir í íslensku séu ekki færri en í nágrannalöndunum. Einnig þarf að ráðast í endurskoðun á inntaki íslenskukennslu og marka skýrari stefnu um hvað eigi að kenna og hvenær og að hvaða markmiði skuli stefnt. Ef námskrár eru ekki nægilega skýrar að þessu leyti er þess ekki að vænta að nemendur eigi auðvelt með að átta sig á þeim heldur.

Íslenska sem annað mál

Marka þarf heildarstefnu í málefnum nemenda með annað móðurmál en íslensku enda kemur slakur lesskilningur hart niður á þeim og getur valdið því að þeim gengur verr að fóta sig innan skólakerfisins. Þetta á raunar ekki aðeins við um lesskilning því að nauðsynlegt er að veita nemendunum þjálfun umfram það sem gert er í almennri íslenskukennslu. Slíkt kallar á að kennsla íslensku verði eflað til muna í menntun verðandi kennara og nái einnig til kennslu í íslensku sem öðru máli.

Kennaranám

Stórauka þarf vægi íslenskukennslu sem skyldugreinar fyrir alla kennaranema vegna þess að nær allir grunnskólakennarar kenna íslensku. Í rannsóknum hafa kennarar greint frá áhyggjum sínum af skorti á fagþekkingu útskrifaðra kennara. Koma þarf á kerfisbundinni símenntun til að gera kennurum kleift að tileinka sér nýjungar í kennslumálum í takt við breyttar aðstæður og afla sér traustrar fræðilegrar þekkingar á íslensku. Lögð verði áhersla á að kennarar auki hæfni sína í íslensku og hafi tök á fjölbreyttum kennsluháttum og verði þannig betur í stakk búnir til að kenna nemendum með ólíkan bakgrunn. Einnig þarf að

tryggja að til séu kennarar sem eru sérmenntaðir til að kenna íslensku sem annað mál og hafa fræðilega þekkingu á íslensku og annarsmálsfræðum. Mikilvægt er að aðferðir til að efla málnotkun stuðli að jákvæðu viðhorfi til íslensku á öllum skólastigum.

Bókasöfn

Stórefla þarf bókakost og starfsmannahald á skólabókasöfnum. Mörg skólasöfn hafa lengi búið við þröngan kost. Misjafnt er hve greiðan aðgang börn hafa að bókum sem henta lestrarfærni þeirra heima hjá sér og á almenningssöfnum. Skólabókasöfn gegna því ekki aðeins mikilvægu hlutverki í aðgengi að fræðslu og þekkingu, bæði fyrir nemendur og kennara, heldur eru þau einnig vettvangur afþreyingar og miðlunar. Þau eru í senn upplýsingaveita og upplýsingamiðstöð. Því er nauðsynlegt að starfsfólk safnanna sé vel menntað á sviði upplýsingatækni. Gott aðgengi að bókmenntum á íslensku, þar á meðal frumsömdum og þýddum barnabókum, er veigamikill þáttur í að varðveita og efla íslenska tungu, rétt eins og fagleg þekking starfsfólks á uppbyggingu safnkosts og góð þjónusta við nýja lesendur. Fagleg starfsemi safnanna, þjónusta þeirra við nemendur og ekki síst fjölbreyttur og góður bókakostur eru grundvallarforsendur þess að efla læsi.

Námsefni

Fjölbreytt og vandað námsefni í íslensku þarf að vera í boði. Nauðsynlegt er að höfundar námsefnis og kennarar kynni sér niðurstöður rannsókna á íslensku kennsluefni og íslenskukennslu og að brugðist sé við þeirri gagnrýni sem þar er sett fram. Mikilvægt er að námsefni endurspegli nýja fagþekkingu. Þetta á til dæmis við um hvernig fjallað er um málbreytingar í íslensku, tilbrigði í máli og málviðmið eins og hvaða atriði þyki eða þyki ekki við hæfi. Þar sem nemendur standa mjög misjafnlega að vígi hvað varðar lestrarfærni, lesskilning og þjálfun í að lesa langa texta er mikilvægt að taka mið af þessum ólíka bakgrunni í nauðsynlegum úrbótum á stöðu læsis meðal nemenda.

Tækni í námi

Samfara örri tækniþróun hefur staða íslensku á sviði upplýsingatækni gjörbreyst á skömmum tíma. Íslenska verður aðgengileg á sífellt stærri sviðum tækninnar. Mikilvægt er að skólakerfið allt fylgist náið með framþróun í íslenskri máltækni, nýti sér þær nýjungar sem hún leiðir af sér og sjái til þess að nemendur þekki til þeirra og noti þær. Þar má

nefna opinn rafrænan aðgang að hvers kyns handbókum og leiðbeiningarritum um mál og málnotkun, íslensk leiðréttingarforrit í ritvinnslukerfum, sjálfvirkar þýðingar, sjálfvirkan texta með myndefni og viðmót á íslensku í tölvum og snjalltækjum. Sé hugað að þessu frá upphafi skólagöngu barna er von til að þau tileinki sér íslenskan tölvu- og tækniorðaforða. Jafnframt er mikilvægt að nemendur fái tækifæri til að kynna sér íslenska máltækni á öllum skólastigum og taka þátt í þróun hennar í nýsköpunarstarfi. Þetta er nauðsynlegur þáttur í varðveislu íslensku þar sem erfitt er að ná aftur umdæmum sem tapast hafa yfir til ensku. Ef heilu kynslóðirnar alast upp við að allt tæknimál sé á ensku er hætt við að þeir notendur þekki illa til íslensks orðaforða á sviði upplýsingatækni.

Ímyndarvandi

Í íslensku nútímasamfélagi á íslenska við ákveðinn ímyndarvanda að etja bæði sem þjóðtunga og kennslutunga, meðal annars meðal skólabarna. Hluta skýringarinnar er að leita innan menntakerfisins þar sem mikil áhersla hefur verið lögð á formvanda íslenskunnar í tengslum við viðurkennda málnotkun en skýringin er einnig fólgin í umdæmisvanda. Hann felst í stækkandi notkunarsviði ensku á kostnað íslensku og takmörkuðu aðgengi að fjölbreyttu innlendu eða þýddu efni. Í huga nemenda er íslenska stundum tengd sérstaklega við skólaverkefni, einkunnir, leiðréttingar, virðingu og eldra fólk en enska aftur á móti við skemmtun, afþreyingu, ferðalög og framtíðartækifæri. Mikilvægt er að skólar og samfélagið allt geri sér grein fyrir þessum viðhorfsvanda og átti sig á hve skaðleg neikvæð umræða um íslenska málnotkun getur verið fyrir ímynd íslensks máls annars vegar og sjálfsmynd nemenda hins vegar. Tilteknir vandmeðfarnir þættir í málfræðikennslu í tengslum við málfarslegar aðfinnslur eru til þess fallnir að ýta undir neikvæð viðhorf til tungumálsins og jafnvel fordóma í garð annarra málnotenda. Hægt er að nálgast viðurkennda málnotkun í formlegu málsniði á jákvæðari hátt og þá sem tæki eða viðbótarþekkingu sem geti verið eftirsóknarverð; átti nemendur sig á að kennarar séu að bjóða þeim kosti frekar en að svipta þá máleinkennum sínum hefur það mikil áhrif á viðtökurnar.